

ARHEOLOGIE

O BISERICĂ MEDIEVALĂ LA MARGINEA NORDICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI. CERCETĂRILE ARHEOLOGICE PREVENTIVE DE LA BĂRĂȘTI (PUNCTUL „SĂLIȘTE”), COMUNA CICĂNEȘTI, JUDEȚUL ARGEȘ. CAMPANIA 2012*

MARIUS PĂDURARU**
ION DUMITRESCU

Localitatea Cicănești este situată la aproximativ 17 km nord-vest față de orașul Curtea de Argeș, iar punctul „Săliște” se află în partea de nord a satului Bărăști, aparținător comunei Cicănești. Zona în care se situează perimetrul cercetat are aspectul unui platou întins, delimitat în partea de vest de valea Bărasca.

Primele mențiuni despre prezența unor vestigii arheologice în locul numit „Săliște” le găsim în răspunsul învățătorului satului Cicănești, N. Diaconescu, din 15 iunie 1871, la chestionarul arheologic inițiat de către Alexandru Odobescu. Învățătorul precizează că într-un loc numit „Săliște”, s-ar fi aflat un „orașel [...] prăpădit dintr-o bătaie ce a fost între români și tătari”. În lupta dintre români și tătari, care a avut loc în ziua de Paști, s-au folosit săgeți, care „s-au găsit pe la anu <1>850 de locuitori, arând cu plugul”. În răspunsul la o altă întrebare a aceluiași chestionar, învățătorul oferă o descriere a săgeților: „iară forma acelor săgeți, au fost lungi de o șchiopă, și făcute ca sulița, și cu urechi dinapoia, și bucea”. Tot în acest loc „se cunoaște și ceva ruine de pietre, pe unde au fost case ale strămoșilor noștri, și un ocolu de pietre, ca la trei prăjini de locu, unde a fost o biserică și morminte, împrejur, de oameni”. Învățătorul ne mai informează că „mai la vale de această poeană, [...] se află ca la cinci grămezi de bolovani, care au fost cuptoare de sticlărie, unde s-au fabricat sticle din piatră după apa Bărasca, care acum se găsește cioburi de oale de topit, care poartă numele acel loc <La sticlărie>”¹.

Într-una din periegezele întreprinse la fața locului în anul 2008, de către Gheorghe Păun și Spiridon Cristoceă, în contextul elaborării monografiei comunei Cicănești, pe locul lăcașului, într-o aglomerare de bolovani, aflată în proximitatea

* Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 18-26 iunie 2012, în baza autorizației nr. 77/18.04.2012, emise de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, fiind executate de către o echipă de arheologi de la Muzeul Județean Argeș; responsabil de șantier, arheologul expert conf. univ. dr. Spiridon Cristoceă, directorul instituției menționate.

** Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ Spiridon Cristoceă, Marius Păduraru, *Comuna Cicănești, județul Argeș. File de istorie*, Pitești, 2009, p. 21-26; Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn din județul Argeș*, Pitești, 2009, p. XIV.

fundațiilor peretelui de nord-vest al naosului, a fost găsit unul de gresie (Pl. VI/1), în greutate de circa 20 de kg, de formă neregulată ($L = 35$ cm, $l = 25$ cm, $h = 15$ cm). Pe una dintre fețe (Pl. VI/2), în partea lățită a pietrei, a fost incizată o cruce latină ($L = 6,5$ cm, $l = 4,2$ cm), cu barele care alcătuiesc brațul orizontal inegale. Descoperirea a confirmat relatările învățătorului Diaconescu și a grăbit inițierea campaniei arheologice.

Inițiativa deschiderii unui șantier arheologic în punctul „Săliște” i-a aparținut domnului academician Gheorghe Păun^{***}. Obiectivul cercetărilor arheologice a fost acela de a stabili, în primă fază, natura vestigiilor (cronologie, tipul de construcție).

La deschiderea campaniei, pe zona unde erau concentrați cei mai mulți bolovani, am trasat o secțiune (S1) lată de 1,50 m și lungă de 17 m. Ea a fost orientată pe direcția vest-est, fiind delimitată în capătul vestic, către drumul comunal, de gardul de împrejmuire a proprietății, capătul estic fiind extins până în punctul unde pornea panta unei mici vâlcele. Pe această pantă, la un metru față de capătul estic al S1, am trasat o a doua secțiune (S2) orientată nord-sud, oarecum perpendiculară pe S1 (vezi Pl. I).

În S2 au apărut doar câteva pietre dispuse haotic, fără să alcătuiască vreo structură, foarte probabil prăvălite sau antrenate de plug, singurele materiale arheologice descoperite fiind două potcoave de bovidu și câteva cuie.

În S1, imediat după înlăturarea stratului vegetal, la $-0,20$ m, au apărut fragmente ceramice și câteva obiecte din fier, iar în capătul vestic, la aceeași adâncime, a fost surprinsă o fundație constituită din bolovani, lată de 1,10-1,15 m, care marca latura unei construcții. Către capătul estic al secțiunii, a fost identificată o concentrare de bolovani care indica o a doua latură a aceleiași construcții.

Data fiind această situație, pentru a delimita clar construcția în plan, am deschis nouă casete (vezi Pl. I), dispuse de-o parte și de alta a secțiunii S1 (C1 - $7,5 \times 3$ m, ulterior extinsă; C2 - $7,5 \times 3$ m; C3 - $4,50 \times 3$ m; C4 - 3×2 m; C5 - $5 \times 4,50$; C6 - 2×2 m; C7 - 2×2 m; C8 - 3×2 m; C9 - 3×2 m; C10 - 6×1 m).

Prin intermediul casetelor C2 și C4 a fost pusă în evidență clar latura sudică a construcției. Lățimea fundației acesteia coincidea cu cea a laturii identificate în capătul estic al S1, respectiv, măsura 1,10 m. Prin castele C5, C3 și C1, a fost evidențiată latura nordică, însă traseul ei a putut fi doar dedus. În timp, pietrele care constituiau fundația laturii nordice au fost dislocate de plug.

Prezența mormintelor, dar și forma construcției, aproximativ dreptunghiulară, ne-au condus la concluzia că fundațiile scoase la lumină în timpul cercetărilor arheologice aparțin unei biserici.

Cantitatea mare de cuie apărute în săpătură, lipsa mortarului și a cărămizilor (cu excepția uneia descoperite în caseta C1) indică faptul că elevația bisericii era în întregime din lemn. De asemenea, nu au fost depistate nici resturi de moloz, ceea ce arată că pereții nu erau tencuiți.

Fundațiile pe care se ridica elevația de lemn, destul de bine conturate pe latura sudică, erau constituite din unul-două rânduri de bolovani de mari dimensiuni (15-40

^{***} Fiu al locului, pasionat de istorie și de cunoașterea trecutului comunei sale natale, domnia sa a achiziționat terenul din punctul „Săliște” în scopul investigării sale din punct de vedere arheologic, finanțând, totodată și campania arheologică preventivă.

cm), așezați ordonat, pe lat. De remarcat, prezența printre bolovanii așezați în fundație, a unor bulgări de zgură de fier. Lățimea fundației varia între 1,10-1,15 m. Excepție face caseta C2, unde fundația a apărut sub forma unei platforme de piatră, mult lățită în exteriorul bisericii (în dreptul altarului). Întrucât această structură se lățea în zona unde panta începea să coboare, considerăm că rolul constituirii sale a fost acela de a conferi mai multă stabilitate construcției. Planul bisericii a fost stabilit cu destul de multă dificultate, pentru că latura nordică a fost aproape în totalitate distrusă, iar bolovanii din fundația absidei altarului au fost și ei puternic deranjați (pl. II/1). Totuși, ținându-se seamă de dispunerea mormintelor față de latura nordică, s-au putut aproxima dimensiunile bisericii. Ea măsoară pe axul longitudinal 14 m, iar în lățime 7 m (dimensiuni luate la exterior), edificiul reprezentând o biserică obișnuită pentru mediul rural medieval.

Biserica avea plan de navă, cu absida altarului semicircular, fiind compartimentată în naos și altar. Despărțirea dintre altar și naos era marcată de câteva pietre dispuse relativ ordonat. O piatră cu formă paralelipipedică, de dimensiuni mari, este posibil să marcheze un prag. La interior, naosul măsoară, pe axul longitudinal, 7,30 m, iar altarul, 3,40 m.

Așadar, din punct de vedere al tipologiei Crețeanu, considerăm că biserica se încadra în tipul I, fără a putea însă preciza în care din cele șase variante (a, b, c, d, e sau f) se încadrează², întrucât lăcașul propriu-zis nu se mai păstrează.

În casele C1, C5, C6, C8 și C9 au fost identificate nouă morminte. Toate erau orientate est-vest, în conexiune anatomică, cu ușoare deviații în unele cazuri. Solul acid în care au zăcut oasele a făcut ca starea lor de conservare să fie foarte precară (Pl. II/2).

Mormântul 1 (M1). A apărut în caseta C5, la nord de biserică, la adâncimea de -0,95 m; din corpul defunctului s-au păstrat doar cutia craniană, femurul și tibia membrului drept; lungimea păstrată a scheletului a fost de 1,20 m; prezenta urme din lemnul sicriului; lipsit de inventar.

Mormântul 2 (M2). A fost descoperit în caseta C1, la nord de biserică, la adâncimea de -0,80 m; din corpul defunctului s-au păstrat părți din cutia craniană și femurul drept; lungimea păstrată a scheletului a fost de 1,05 m; prezenta urme din lemnul sicriului; lipsit de inventar.

Mormântul 3 (M3). A fost găsit în caseta C6, la sud de biserică, la adâncimea de -1 m; din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană, toracele și membrele superioare; lungimea păstrată a scheletului a fost de 1,20 m; prezenta urme din lemnul sicriului; în zona abdomenului a fost găsit un inel de bronz realizat dintr-o verigă simplă (Pl. III/3).

Mormântul 4 (M4). A fost identificat în caseta C6, la sud de biserică, la adâncimea de -1 m; din corpul defunctului s-au păstrat parțial, cutia craniană și bazinul; în zona bazinului au apărut patru bumbi realizați din metal (bronz) și suflați cu argint. Ei au formă sferică, ușor aplatizați, prevăzuți cu o tortiță de prindere. Pe doi dintre bumbi, în jurul tortiței s-au păstrat fire provenind de la veșmântul pe care l-a

² Radu Crețeanu, *Biserici de lemn din Muntenia*, București, 1968, p. 10-11.

purtat defunctul (Pl. III/4). Bumbii asigură datarea mormântului în secolul XVI, piese similare fiind descoperite în necropola București-Bârzești³.

Mormântul 5 (M5). A fost descoperit în caseta C1, la nord de biserică, la adâncimea de -0,80 m; din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană și femurul drept; lungimea păstrată a scheletului a fost de 0,75 m; prezenta urme din lemnul sicriului; lipsit de inventar.

Mormântul 6 (M6). A apărut în caseta C1, la nord de biserică, la adâncimea de -0,75 m; din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană și femurul drept; lungimea păstrată a scheletului a fost de 1,10 m; prezenta urme din lemnul sicriului; lipsit de inventar.

Mormântul 7 (M7). A fost găsit în caseta C9, la nord de biserică, la adâncimea de -0,60 m; din corpul defunctului, s-au păstrat cutia craniană și femurul stâng; lungimea păstrată a scheletului a fost de 0,90 m; prezenta urme din lemnul sicriului; groapa, clar vizibilă, de formă rectangulară, cu fundul albit, avea dimensiunile 1,65×0,50 m; lipsit de inventar.

Mormântul 8 (M8). A fost descoperit în caseta C9, la nord de biserică, la adâncimea de -0,60 m, la o distanță de 0,40 m față de M7. Din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană și femururile; lungimea păstrată a scheletului a fost de 1,10 m; în zona craniului s-a păstrat o porțiune dintr-o scândură provenind de la sicriu; groapa, clar vizibilă, de formă rectangulară, cu fundul albit, avea dimensiunile 1,70×0,70 m; lipsit de inventar.

Mormântul 9 (M9). A fost descoperit în caseta C8, la nord de biserică, la adâncimea de -0,90 m; din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană, femururile, precum și părți din oasele membrilor superioare; lungimea păstrată a scheletului a fost de 0,90 m; lipsit de inventar.

Din cele nouă morminte cercetate, doar M4 a putut fi datat pe baza inventarului, șapte morminte erau lipsite de inventar, iar în majoritatea cazurilor au fost observate urme provenind de la sicriu – fragmente de lemn putred. Mormintele cu inventar erau dispuse la sud de biserică, către colțul sud-vestic. Adâncimea la care au apărut, varia între -0,60 și -1 m.

Cea mai mare parte a materialului arheologic a fost descoperit în interiorul bisericii. Au fost recuperate câteva obiecte de fier și ceramică (toată în stare fragmentară). Dintre piesele de fier amintim: un cuțit, un pieptene (modern?) de fier, posibil de la o țesală (Pl. III/2) și o unealtă (Pl. III/1) realizată dintr-o bară de fier, prevăzută cu lamă de formă triunghiulară, cu tăiș convex și mâner torsadat și terminat printr-un inel. Piese similare cu cea de la Cicănești au apărut la cetatea Poienari, în săpăturile lui Gh. I. Cantacuzino⁴, și în așezarea medievală de la Străulești-Măicănești⁵. Autorii cercetărilor de la Străulești-Măicănești consideră că unealta era utilizată în

³ Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Situl Bîrzești*, în „Cercetări arheologice în București”, IV, 1992, p. 157, Pl. I.

⁴ Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetatea Poienari*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, tom 22, nr. 2, 1971, p. 281, fig. 11/5, nota 63.

⁵ Margareta Constantiniu, P. I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Sectorul Măicănești (1964-1966)*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, 6, 1968, p. 75, fig. 14/2, 14/6.

apicultură, pentru desprinderea fagurilor⁶. În cazul nostru, considerăm că unelele era folosită pentru curățirea sfeșnicilor de ceară. În general, piesele de acest tip au apărut în contexte databile în secolele XIV-XVI. Spre exemplu, la Coconi, comuna Mănăstirea, astăzi în județul Călărași, astfel de răzuitoare au fost descoperite în inventarul mai multor bordeie, fiind utilizate încă în secolul XX „de gospodine la curățirea de aluat a coveților de pâine și poartă denumirea străină de «gripci»”⁷. Astfel de unelte, cu aceeași denumire, se folosesc și în dogărit, cu particularitatea că în acest caz prezintă lama triunghiulară, îndoită în unghi de 90°.

Ceramica a apărut într-o cantitate relativ mică. Cele mai multe fragmente provin de la oale și căni. Predominante sunt vasele nesmlățuite, cele smălțuite reducându-se la câteva fragmente. Dintre piesele nesmlățuite, remarcăm prezența unor oale cu buza evazată, îngroșată în exterior (în formă de guler) și cu o șanțuire pe fața exterioară (Pl. IV). Ele își găsesc analogii în descoperirile din așezările de la Străulești-Măicănești⁸, Tânganu⁹, de la cetatea Poienari¹⁰, Câmpulung¹¹ și se datează în secolele XIV-XV. Dintre piesele smălțuite amintim două fragmente ce pot proveni de la două farfurii cu decor realizat în tehnica *sgraffito* (Pl. V/2, 5), databile în secolul XVI-XVII și un castronaș (fragmentar) databil în secolele XVII-XVIII (Pl. IV/3), acesta din urmă cu analogii în descoperirile de la București (str. Smârdan)¹².

În caseta C4, către latura sudică a bisericii (în naos) a apărut un fragment dintr-o cahlă-disc nesmlățuită (Pl. IV/1). Astfel de piese au fost descoperite la: Străulești-Măicănești – o piesă, într-un bordei și datată de autorii săpăturilor în secolele XV-XVI¹³; la Poienari – o piesă, datată pe bază de analogii tot în secolele XV-XVI¹⁴ și în săpăturile recente din București (str. Lipsani, nr. 30) – o piesă datată în secolul XVI¹⁵.

Pe baza materialului descoperit, considerăm că biserica de lemn de la Cicănești a fost edificată în veacurile XV-XVI (cahla, ceramica și inventarul mormântului M4 constituie elemente importante de datare) și a fost mutată la începutul secolului al XVIII-lea sau chiar mai devreme. Susținem ideea mutării lăcașului de cult,

⁶ M. Constantiniu, P. I. Panait, Ioana Cristache-Panait, *Șantierul arheologic de la Băneasa – Străulești*, în „Cercetări arheologice în București”, II, 1965, p. 212, fig. 103/2-3.

⁷ Nicolae Constantinescu, *Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, p. 92-93.

⁸ *Ibidem*, p. 213, fig. 114/1-2.

⁹ P. I. Panait, Mioara Turcu, Iulia Constantinescu, Paul Cernovodeanu, *Complexul medieval Tânganu (Cercetări arheologice, numismatice și istorice)* în „Cercetări arheologice în București”, II, 1965, p. 244, fig. 4/1-2.

¹⁰ Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 283, fig. 12/1-8.

¹¹ Gh. I. Cantacuzino, Maria Venera Rădulescu, Ștefan Trâmbaciu, *Cercetări arheologice la Câmpulung, în zona vechii reședințe domnești. 2000-2005*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, s.n., II, 2000-2006, p. 95-143, fig. 52.

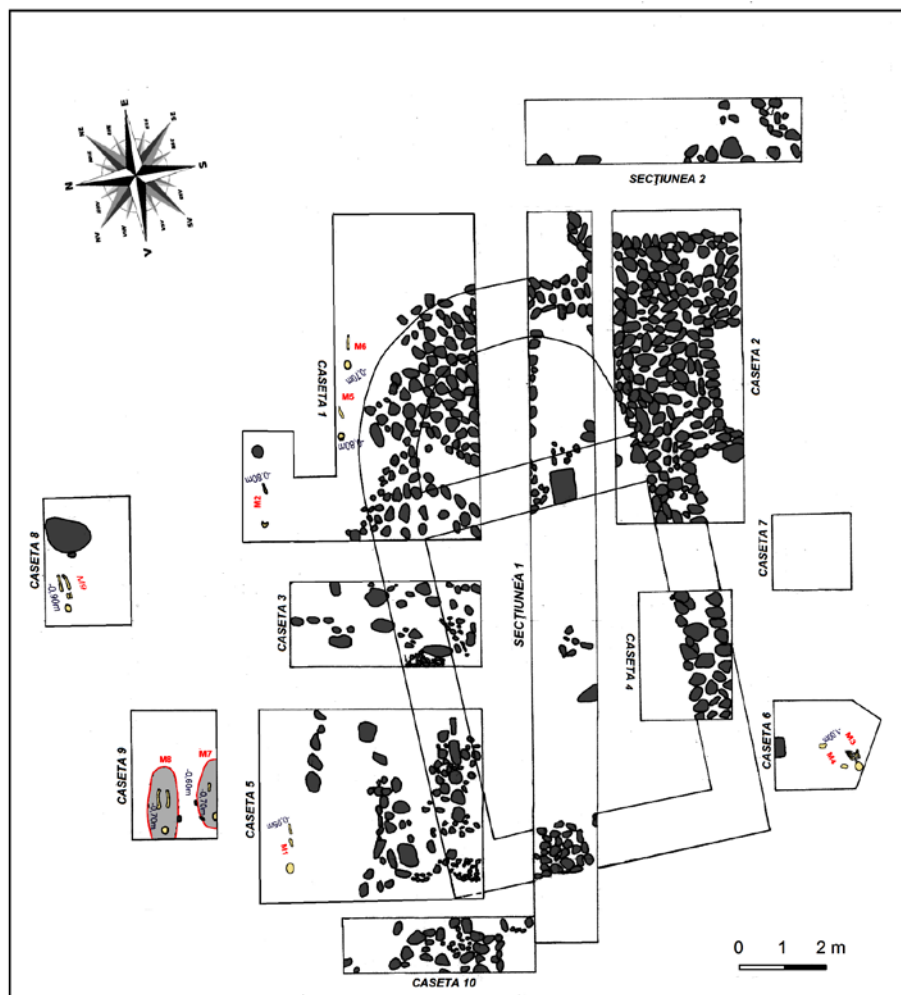
¹² Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, Andrei Măgureanu, P. I. Panait, Adina Boroneanț, Elena Gavrilă, V. Rădulescu, Meda Toderaș, Ana-Maria Velter, Toth Boglarka, Botar Istvan, *București – Centrul istoric. Campania 2007. Raport preliminar privind cercetările arheologice efectuate pe strada Smârdan*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, s.n., III, 2007, fig. 3/4.

¹³ M. Constantiniu, P. I. Panait, I. Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 218, fig. 116.

¹⁴ Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 282.

¹⁵ Gh. Mănușu-Adameșteanu, Raluca-Iulia Popescu, E.-Florentina Gavrilă, Cristina Mitroi, Cristina Nestorescu, A. Măgureanu, *București – Str. Lipsani, nr. 30*, în „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2011”, Târgu-Mureș, 2012, p. 187-188.

întrucât nu au fost surprinse urme de distrugere (strat de arsură), după cum nu au fost identificate nici urme provenind de la bârnele de lemn putred, ceea ce ar fi indicat o abandonare a edificiului¹⁶.

*Planșa I. Bărăști, comuna Cicănești, județul Argeș, punctul „Săliște”.
Cercetări arheologice (2012) – plan general /
Planche I. Bărăști (Cicănești, dép. Argeș), lieu-dit «Săliște».
Fouilles archéologiques (2012) – plan général.*

¹⁶ Acest material a fost redactat în cadrul proiectului de cercetare *Expresivitatea arheologică a periferiei*, coordonat și sprijinit de CNCS-UEFISCDI (PN-II-RU-TE-2011-3-0078).

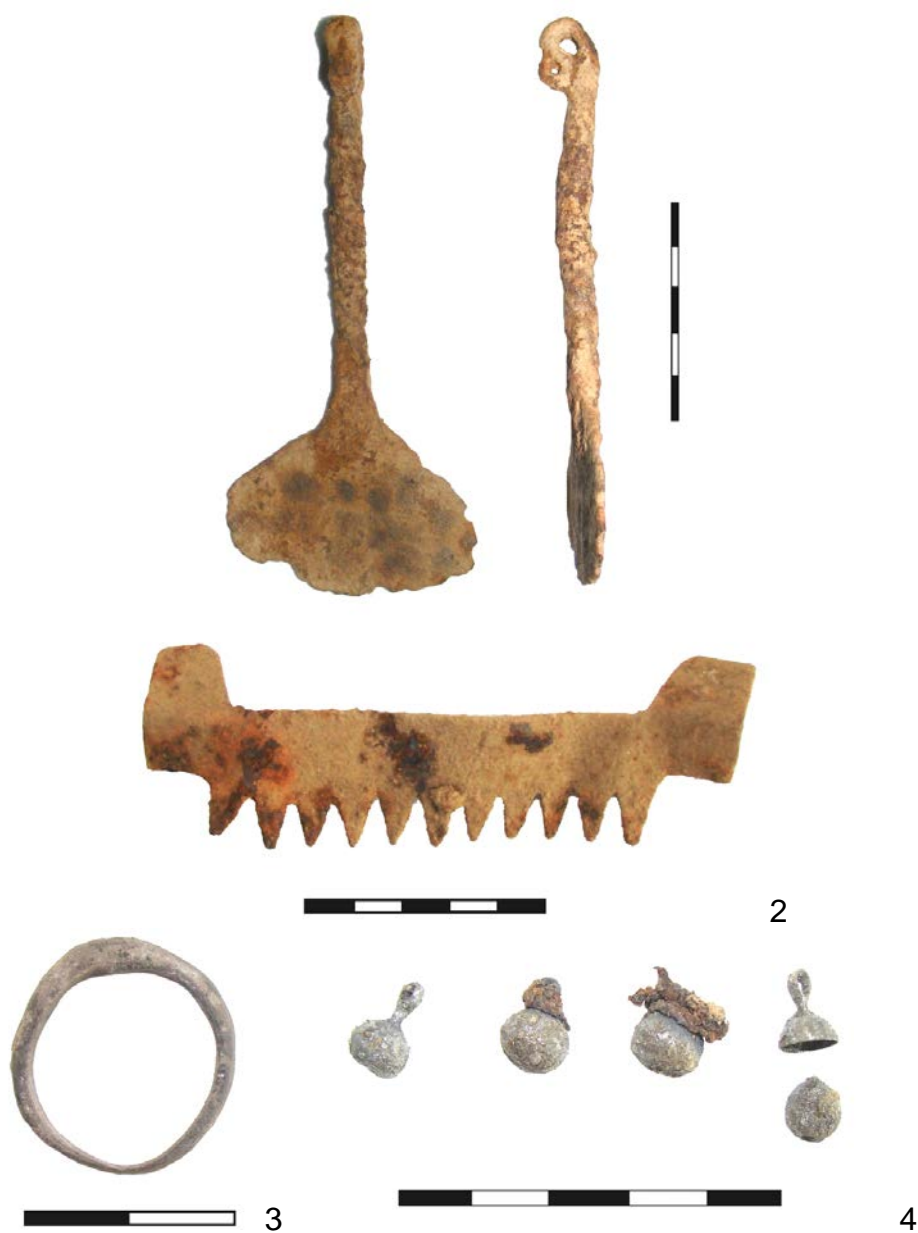

1

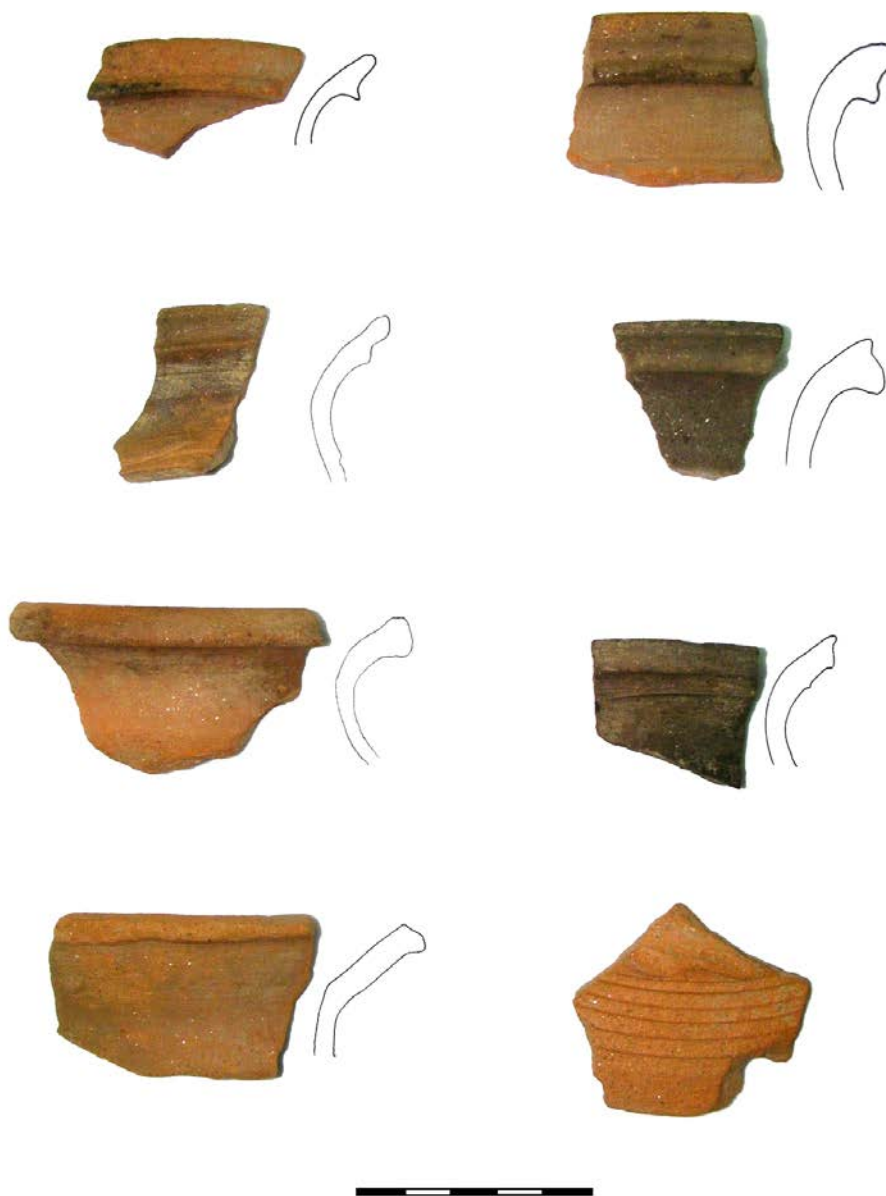
2

Planșa II. 1. Săpăturile arheologice de la Bărăști, comuna Cicănești – vedere generală. 2. Mormintele M8 și M2. / **Planche II.** 1. Les fouilles archéologiques de Bărăști (Cicănești) – vue générale. 2. Les tombes T8 et T2.

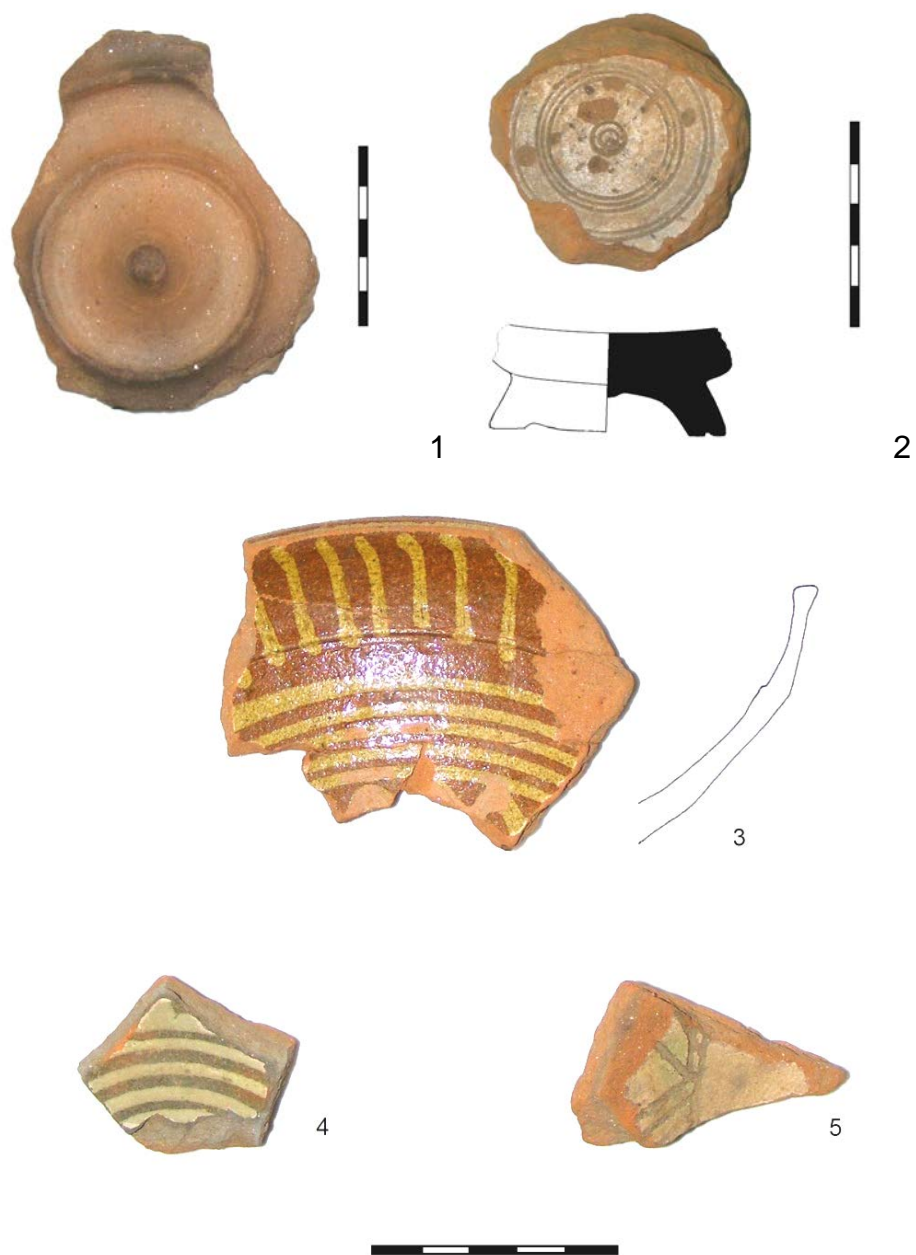

Planșa III. Piese de metal: 1. Obiect de uz casnic. 2. Pieptene. 3. Inel de bronz descoperit în M3. 4. Bumbi de metal descoperiți în M4. /

Planche III. Mobilier métallique: 1. Pièce d'usage commun. 2. Peigne. 3. Bague en bronze découvert dans la tombe T3. 4. Boutons métalliques découvert dans la tombe T4.

*Planșa IV. Ceramică din secolele XIV-XV /
Planche IV. Céramique (XIVème – XVème siècles).*

*Planșa V. 1. Cahlă-disc. 2-5. Ceramică smălțuită. /
Planche V. 1. Carreau de poêle. 2-5. Céramique émaillée.*

1

2

Planșa VI. 1. Bolovan de gresie descoperit pe locul bisericii.
2. Detaliu cu crucea incizată pe bolovan. /
Planche VI. 1. Rocher de grès découvert place de l'église.
La Croix incisée sur la grès (détail).

UNE ÉGLISE DU MOYEN AGE AU PÉRIFÉRIE NORDIQUE
DE LA PAYS ROUMAINS. EXCAVATIONS ARCHEOLOGIQUES
PREVENTIVES À BĂRĂȘTI (CICĂNEȘTI, DÉP. ARGES), LIEU-DIT
«SĂLIȘTE» (2012)

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées dans le village Cicănești (Arges), lieudit «Săliște», ont mis aux jours neuf tombes et les fondations en pierre d'une église, dont les murs avaient été bâtis en bois. L'église, composée d'une nef et d'un autel, avait un plan simple, en forme de navire. Elle mesurait, à l'extérieur, 14 mètres en longueur et 7 mètres en largeur.

Les tombes, sauf deux (T3 et T4), manquaient d'inventaire funéraire.

D'après le mobilier archéologique l'église datant du XVème/XVIème-XVIIIème siècles.